

koja je ostala kod Đokana
neće dogoditi, bile dalje pre-
i Milena, ne slušajući moj
Marićima, napuštaju sigurnu
se nalazila u neposrednoj
mogao proći u svako doba.
o datuma, krajem marta ili
večeri kada je došla jedna
Jevtom ja sam doveo Fadilu.
ste na kuću u kojoj su bile
a, a Tifu i Milenu su ustaše,
u zatvor, gdje su pale kao

drugu Ivanu Manjiću koji se
ran je bio hrabar borac i do-
od četnika. Međutim, on je
stao je kod njih sa namjerom
Sjećam se da je jednog dana,
da bi preko mene uspostavio
Glogovcu. Predložio sam mu
ten da će ga ubiti. Nisam ga
e prošlo ni 10 dana od našeg
u Gornjoj Čađavici u mjestu

erora ispunjenog proganjanjem
va da smo mi aktivisti na te-
sačuvali kadrove sa što manje
embra 1942. godine, do prvog do-

Vojo Ivanović - Crnogorac

Sjećanja na pripreme

i razvoj ustanka u Semberiji

Negdje krajem mjeseca februara 1941. godine zateče me početak mobili-
zacije bivše jugoslovenske vojske u Kotoru, Boka Kotorska, gdje sam uglavnom
živio i radio kao trgovački pomoćnik od 1930. godine. Odmah sam se spremio
i krenuo na put.

Mukotrпно je bilo moje trodnevno putovanje »ćirom« od Zelenika do Sla-
vonskog Broda i Bijeljine. S kim god počnem razgovor, sve je to prestrašeno,
panično, nervozno. Po vagonima pored konduktera vrzmaju se i natmureni žan-
darmi koji se često i bez razloga na putnike deru, a pojedince izbacuju iz voza
na usputnim stanicama. Često sam i sam bio od ovih »revnosnih« službenika
pozivan u službena kola, valjda zbog toga što nisam imao nikakve isprave, a
ni vozne karte, ništa sem telegrama vojne komande da se odmah javim. Na sva
njihova pitanja odgovarao sam da idem u vojsku i da me ne mogu izbaciti iz
voza.

Tako poslije više godina dođoh opet u svoj rodni kraj, gdje sam u toku
ovih 11 — 12 godina samo dva puta na kraće vrijeme dolazio. Iz ovih razloga
sam, ne samo probleme, život i političko raspoloženje, već i same ljude malo
poznavao. To je za mene, nažalost, bila nova sredina.

Vojnoj komandi u Bijeljini (6. aktivni mirnodopski puk) nisam se odmah
javio, već sam otišao u moje rodno selo Donju Bukovicu. Tu sam ostao 2 do 3
dana i malo porazgovarao sa starijim seljanima, uglednim domaćinima našega
sela, koji su me prihvatili i cijenili jer dolazim poslije toliko godina iz, za nas,
tada daleka svijeta. Ti stariji ljudi, moji mještani, su znali što je rat i njegove
nedaće, pa se razgovor uglavnom kretao oko pitanja da li će Rusija zaratiti. Odav-
de je, naime, bilo više ljudi koji su učestvovali u prvom svjetskom ratu, a i
oktobarskoj revoluciji. Osjećao sam da je ovo interesovanje više zato što Ra-

siju vole kao slovensku zemlju i nadaju se u njenu pomoć, nego kao socijalističku i komunističku.

U ovih nekoliko dana boravka u mom selu navratio sam i u Brezovo Polje, gdje sam završio osnovnu školu. Tu sam razgovarao sa Dikom i Božom Grumićem, Mikom Butićem, Dragom Trojanovićem, Mujagom Ibrahimovićem, a najviše sa bivšim solunskim dobrovoljcem Veljkom Vukovićem, koji se posebno interesovao za stav Engleske i saveznika iz prvog svjetskog rata, a i za Rusiju, misleći valjda da ja, s obzirom na boravak u Boki Kotorskoj, nešto više znam o tom pitanju. Pravo da kažem malo sam znao, ali sam se nadao da neće biti ono najgore — izdaja, kapitulacija i okupacija. Rekao sam nekoliko riječi o raspoloženju naroda u Boki i nadi naroda da će Rusija i Engleska zaštititi Jugoslaviju i da Jugoslavija neće biti okupirana.

Javljam se Komandi 6. aktivnog puka. Natmureni aktivni narednik mi oštro reče: »Zakasnio si. Javi se u četu za vezu« Prijatno iznenađenje. Očekivao sam kaznu zbog zakašnjenja, a poručnik, vršilac dužnosti komandira čete, lije-po me primi, sa mnom razmijeni nekoliko riječi i naredi naredniku da mi izda uniformu i dozvolu za grad radi vraćanja mog civilnog odijela

Sutradan sam raspoređen u komisiju za mobilizaciju, to jest za prijem zaprežnih grla, kola i opreme. Predsjednik komisije bio je aktivni, tek tada unapređeni u čin majora, neki Miladinović, zvijer, dželat. Na, sve nas je gledao i prema nama postupao kao prema marvi, iako su se ljudi na vojni poziv vjerno odazivali.

Mučan je bio ovaj danonoćni rad. Ljudi iz sela dovode i dogone zaprežnu stoku, konje, volove, kola i opremu po propisu o mobilizaciji. Sve to daju bez riječi, nadaju se da je to njihovo učešće za odbranu otađbine. Mnogi plaču rastajući se od svojih konja i volova a vjerovatno i zbog sudbine koja će ih zadesiti. Major Miladinović, taj strah i trepet u garnizonu, a ni mnogi drugi, ni za koga nemaju lijepe riječi, sve zlostavljaju, maltretiraju, svako se od njih klomi. Oni ljude šamaraju, udaraju nogama, pesnicama, ne gledajući gdje, bez ikakvog razloga. Mnogi naši seljaci su nama vojnicima iz komisije govorili da im mi damo potvrde, samo da se sa njma ne sretnu.

Jednog dana me već klonulog od rada uhvatio san na jednim lijepim čezama sa još upregnutim konjima. Od jakog majorovog šamara sam se prevrnuo. Izgovorio mi je razne psovke i najgore pogrđne riječi. Što sam mogao nego štititi, iako pun srdžbe. Duboko ponižen i uvrijeđen, kao i mnogi drugi ranije, razmišljao sam čemu sve ovo vodi i šta će biti ako se zarati. Nastavljamo rad. Stotine ljudi i žena vrti se kroz krug i okolo kasarne, da bi one bijedne drunjke obuće i odjeće odnijeli kući. Starješinski kadar ih na najbrutalniji način razgoni.

Najteže mi je palo kad je jedan ugledni starac, brko, seljak iz sela Obarske predavao konje i kola, a Miladinović ga na mrtvo ime pretukao. Neko mu je, navodno, javio da ima bolja, nova kola i opremu. Isto je prošao i pristojno obu

čen i stasit seljak iz Pilice, Mijić, koji se prilikom predaje konja, pastuha, sa ovim nešto preporiječio.

Pred kraj marta završena je mobilizacija, a mene odrediše za telefonistu kod komandanta puka, pukovnika Đurkovića, rodom iz Risna, čiji je rođak bio Nikola Đurković, advokat u Kotoru i član KPJ. Mislio sam da ću ovdje dobro proći, ali je bilo još gore zlo. Danonoćno visim na telefonu, a veze nikakve. Iz Generalštaba javljaju svaki čas po nešto: razviti 6. dopunski puk, stiže Ljotić, pripremiti smještaj za avijatičare, obezbijediti novu slamu za ležaje, te da nama (6. puku) slijedi pokret i sl. Naređenja se stalno mijenjaju, konfuzna su. Ja sam ih na svoj način tumačio i prenosio ađutantu i zamjeniku komandanta, Josipu Kopačinu, koji ni s kim nije govorio. Od njih sam često bio šikaniran. Sve mi je dodijalo. Ne znam šta da radim. Javim se ljekaru navodno zbog bolova u stomaku. Ljekar bez ikakvog pregleda strpa mi dvije kašike ricinusa u usta i vrati me na rad. Poslije nekoliko časova počeo dejstvo dobivene »ljekarske pomoći« i ja se tako oslobodih ovog zla i odoh u četu. Komandir čete, rezervni kapetan Pero Martinović iz Brčkog, inače Crnogorac, i komandir voda njegov zamjenik poručnik Tihomir Logomerac, čovjek sa puno ljudskog osjećanja prema vojnicima, dade mi nekoliko dana pošte.

Naređenje za pokret. Usiljeni marš: Bijeljina-Sid-Vukovar-Bogojevo. Usput u koloni nered, osovine kola se lome, polci i šine ispadaju, štrange i amovi, teljizi i jarmovi pucaju, vojnici stenju gurajući kola iz razvaljenih puteva. Tako stigismo umorni i iscrpljeni na cilj, a za nama osta tužni put sa mnogo polomljenih kola i napuštene iznemogle stoke. Ovdje bez ikakvog cilja ostajemo do 5. aprila, kada nam saopštiše da je naša vojska već prodrla u Mađarsku i da se borbe vode oko Budimpešte, a i da napreduju u Bugarskoj prema Sofiji.

Naš puk bez obezbjeđenja hrane kreće za Kosovo Polje. Strpaše nas u furgone. Prolazimo kroz Beograd oko 7 sati 6. aprila. Grad gori. Narod, žene i djeca u paničnom strahu bježe noseći sa sobom ko šta može. Voz zastaje na mostu mnogi ljudi uskaču. Strašan je prizor. Nered. Dok se građani, žene sa jednom djecom u naručju i drugom koja se čvrsto drže za skute haljine, vuku oko voza tražeći neko sklonište i spas iz grada koji je nadkriljen njemačkom avijacijom. Sipaju bombe, odjekuju mitraljeski rafali, strašna buka motora i eksplozije bombi. Veliki broj oficira iz vagona razbježio se tražeći sklonište oko pruge. Napad je njava, voz ponovo zapišta i zahukta. Dokle će i kom cilju mislim da niko nije znao.

Onako umorni, neispavani, dva dana bez hrane i promrzli u stočnim vagonima stižemo na željezničku stanicu Kosovo Polje. Odatle pješke odmah krećemo pravcem Kosovska Mitrovica — Raška. Negdje kod Kosovske Mitrovice uhvaćena su dva uniformisana njemačka vojnika, valjda kulturbundovca. Nama vojnicima opet u pokretu saopštavaju da naša vojska na svim frontovima napreduje i da ima mnogo zarobljenika. Osjećamo da je to laž, jer već treći dan nemamo hrane. Sada maršujemo po sniježnoj lapavici, gladni i potpuno iscrpljeni. U koloni nered i otvoreno gundanje i protesti. Nedisциплиna i dezerterstvo se sve više ispoljava.

U Kosovskoj Mitrovici kratak odmor. Vojnici se razmiljeli kroz naselje, traže hranu. Ja ulazim u jednu kafanu i tražim nešto za jelo, ali nema ništa. Tu je i štab puka — komandant, zamjenik, ađutant, isljednik i ostala gospoda oficiri. Neki meni do tada nepoznat žandarmerijski major nešto im objašnjava. Najedanput dolazi naš komandir kapetan Martinović i poručnik Logomerac. Ovaj se odmah pred svima obraća komandantu puka protestujući zašto se vojnicima ne da suha hrana ili novčana naknada pa da se oni sami snalaze za ishranu. Povišenim glasom on reče »Ovo je ubijanje morala kod vojnika, sabotaža i izdaja«. Ovom mišljenju se pridružilo još nekoliko mlađih oficira. Nastala je mučna situacija i prepirka među starješinama, ali smo mi vojnici poslije izvjesnog vremena dobili nešto hrane i nakon toga nastavili marš za Rašku, gdje smo razmješteni sa obje strane rijeke Ibra bez ikakvog posjedanja položaja. Sutradan 9. aprila dobili smo kuvanu hranu i puno sledovanje hljeba, što nas je obradovalo. Jedemo, odmaramo se, potpuna bezbrižnost. Tu i tamo padaju vicevi i poneka psovka. Jednog jutra, mislim 12—13. aprila, nastade prava trka i panika. Začula se zaglušna buka aviona i zuka i tutnjava tenkova. Brzo se pronese vjest — rat je završen. Za nas nema nikakvog naređenja. Izađem u centar naselja i vidim njemačke tenkove i motorizovane jedinice. Nekoliko ljudi je zgaženo motorizacijom. Narod i vojska bježi. Kao što sam i došao, jednom malom uličicom trčim do mojih drugova. Ponovo stiže još ranije izdato naređenje da nitko ni metka ne smije ispaliti i da se četa postroji. Grupa od pet Nijemaca sa automatskim oružjem prolazi pored nas. Idu pravo u komandu puka. Poslije kratkog vremena jedinice puka su postrojene i oružje odloženo uz demontiranje zatvarača i lomljenje kundaka. Predat je svaki metak. Oficirima ostavljaju bodeže. Određeno je da u ovim reonima čekamo dalje naređenje za smještaj u logore.

Nijemci, njih jedna desetina, koji su prisustvovali razoružavanju naše čete, udaljiše se. Naš poručnik nas okupi i saopšti da ovdje sačekamo noć i da će on sa nama opet u naš kraj, jer živ neće u fašistički logor. Mnogi vojnici se razbježaše, a on duboko uzdahnu i kroz plač reče da nije vjerovao da ljudi u njega nemaju povjerenja. Nas jedna grupa je ostala. Predveče smo sa njim, još nekim mlađim oficirima i kapetanom Martinovićem otišli u štab puka. Njegov zahtjev je bio da se vojnicima podijeli pukovski novac kako bi nešto imali za nabavku hrane. Poslije duže prepirke nešto smo dobili, ali nije podijeljen sav novac jer je Logomerac predložio da ga u logoru ili prilikom susreta damo onim vojnicima koji nisu bili tu.

S padom mraka svi zajedno krećemo u logor 1. Logomerac njemačkoj straži na mostu na njemačkom jeziku objasni da mi idemo u logor 3. Prošavši ovu stražu skrenemo sa druma kod jedne crkve. Tu pukovnik upozori da put za logor nije u ovom pravcu. Poručnik saopšti našu namjeru, nastala prepirka i pukovnik sa štabnim oficirima i jednim brojem vojnika ode prema logoru, a naša grupa od šest ljudi u obližnju šumu. Pod zaštitom noći udaljili smo se od Raške i poslije dugog pješaćenja u jednom manjem selu prenoćili. Tu smo se dogovorili da u daljem putu za Semberiju ne idemo cestom, da nas Nijemci ne bi pohvatali.

Put je bio naporan. Ljudi su nas sa prezirom posmatrali, jer izgleda da mobilizacija u kraju kroz koji smo prolazili nije ni vršena, pa kada su saznali

odakle smo, posmatrali su nas i odnosili se prema nama kao da smo mi krivi za izdaju

Nailazili smo na više mjesta na tragove gdje su neke jedinice razoružane i gdje su ostale velike količine oružja i municije. U susretu sa ljudima poručnik je savjetovao da oružje sklanjaju govoreći da će nam uskoro trebati jer će Rusija sigurno brzo stupiti u rat. Pri prolazu preko Divčibara nailazimo na velika artiljerijsko—tehnička skloništa. Hoćemo da ih zapalimo, ali odustajemo jer bi od silne eksplozije cijeli kraj nastradao, a ni mi ne bi iznijeli žive glave.

Dolaskom u Lješnicu na Drini saznajemo da su Nijemci spalili neka sela na putu Šabac — Loznica zbog četničkog napada na njihovu kolonu, da su pobili mnogo naroda, da je cesta dobro zaposjednuta i da se ne može neprimjetno prijeći, a ni Drina, jer su u Bosni ustaše uzele vlast i sve vojnike hvataju i upućuju u logore.

Ovdje se susretosmo sa artiljerijskim potpukovnikom Markovićem, zvanim »Cigo«, (mislim da mu je žena bijeljinka). On se kao »solunac« nije hteo predati Nijemcima. Prepoznao je našeg poručnika iz jedne pobune puka jugoslovenske vojske u Slavonskoj Požegi u kojoj je i on učestvovao i bio suđen. U Lješnici dobijamo vodića. On nas provede do Drine gdje nađosmo čamac i u blizini Janje pređosmo u Bosnu. U Janju nismo smjeli jer smo obaviješteni da ustaše hvataju vojnike i sprovođe u logor.

Poslje skoro mjesec dana pješačenja opet sam u mom rodnom kraju, U Zagonima smo se rastali, svako je otišao u svoje selo, a Logomerac u Obarsku, odakle će se preko nekog seljaka čijeg je konja vodio da mu ga vrati, povezati sa Bijeljinom da sazna za roditelje. Pretpostavljam da je ovaj čovjek bio vezan sa organizacijom KP u Bijeljini.

Do početka ustanka nalazio sam se u mom selu Donjoj Bukovici. Najviše sam bio u društvu seoskog trgovca Borisava Dakića i Cvijana K. Dakića, gdje se okupljalo mnogo ljudi, a najviše se govorilo o okupaciji i šta će i kako će kasnije biti. U selima nije bilo nikakve vlasti. Ponekad je dolazio knez ili njegov zamjenik i oni su prenosili razna naređenja iz opštine kao, na primjer, da se ljudi koji su služili vojsku ne udaljuju od kuće, da predaju oružje i vojnu odjeću i slično. Povezao sam se sa svojim školskim drugovima u mom i okolnim selima. Nekoliko puta sam odlazio u Čađavicu, Dragaljevac, Gradac, Gornju Bukovicu, Korenitu, Tutnjevaca, Pipere, Brezovo Polje, Sandiće, Ražljevo, Vršane i sl. nastojeći da se povežem i upoznam sa što više ljudi, a i da čujem nešto više od starijih ljudi o daljim izgledima. Pravo da kažem, kod većine ljudi osjećao se veliki strah. Stariji ljudi su govorili o pojavi »šuckora« i pokolju koji prijeti. Od mlađih ljudi najčešće mi se obraćao Veljko Lukić — Kurjak sa kojim sam išao u osnovnu školu. Govorio mi je da mu prijete neki »Turci« iz Brezova Polja za neke ranije dječje i mladalačke zađevce. Rekao sam mu kao i ostalim da se skriva, da ne ide vlastima u ruke.

Za vrijeme boravka u selu nisam osjetio da postoji partijska organizacija, ali sam stupio u vezu sa nekoliko ljudi, za koje su govorili da se bave politikom

i da se žandarmi za njih raspituju. To su Bogić Kisić i Rađivoje Lukić iz Ražljeva i Bogdan i Jovo Kokanović iz Crnjelova. Nekoliko puta sam odlazio u Ražljevo da se upoznam sa Bogićem i Rađivojem i da od njih nešto o pokretu saznam. Prema meni su bili zatvoreni, a kasnije su mi rekli da su u mene sumnjali zato što po selu i okolo lutam obučen u građansko odijelo. Primjećujem da me ljudi kad govorim da će Rusija zaratiti i da će i kod nas doći do ustanka, rado slušaju, ali mi svoje mišljenje ne povjeravaju. Dva puta odlazim u Bijeljinu i Brčko ne bi li našao drugove koji su sa mnom služili bivšu Jugoslovensku vojsku, a za koje sam znao da su pripadali radničkom pokretu i da su prije rata zbog političke aktivnosti bili proganjani i suđeni. Nikoga nisam našao. Bili su već nestali.

U Brezovo Polje sam najčešće navraćao. Vidim uniformisane Muslimane sa slovom »U« na kapi. Ne prave mi nikakve nezgode, ali mještani od njih strepe.

Juni 1941. godine. Iz Slavonije i Bačke progone se preko Save u Bosnu bivši srpski doseljenici i dobrovoljci. Na Savi su skela Sandići i Brezovo Polje krcate. Ljudi, žene i djeca naviru izbezumljeno. Čuju se puščani i mitraljeski pucnji. Žene, djeca i starci padaju smrtno pogođeni, a iznemogle bacaju u Savu i voda ih nosi. Sava je krvava od lješeva nevinih ljudi. Čini mi se da me ovaj prizor, pored onog što sam o radničkom pokretu kao pripadnik URS-ovih sindikata znao, najviše opredijelio da još odlučnije uzmem pušku u ruke.

Stanje teško. Narod protjeran bez ikakvih sredstava za život. Godina nerodna. Nezgodno godišnje doba. Iseljenici razmješteni po našim selima. Voljni su da rade zemlju, ali nema hrane. Vise po nedozrelim džanarikama i dudovima da bi što ubrali i pojeli. I sam sam nekoliko puta pomoću Ganije Rašidovića u Brezovu Polju nabavio nešto soje od koje smo im spremali hranu. Ovi prognani ljudi su u Semberiji bili sirotinjski ali otvorena srca primljeni (zaslužuju pažnju i smatram da ovo pitanje treba obraditi solidno i dokumentovano).

Za dva mjeseca boravka u selu uvjerio sam se da ovdje nije bilo partijske organizacije, ali vidim da se nešto radi i priprema. Sve češće u selo dolaze ljudi iz Crnjelova, Bogdan i Jovo Kokanović, Bogić Kisić iz Ražljeva i još neki do tada meni malo poznati, koji ranije ovdje nisu tako često navraćali.

Napokon, negdje 12 — 13. jula obrati mi se Đorđo Đojić, koji me nađe sa bratom na guvnu u vršidbi pšenice. Povjeri mi da se priprema oružani ustanak i traže da se i ja uključim, da su imali nekoliko sastanaka sa nekim drugovima i da računaju da ću i ja kao radnik sa njima poći. Bio sam radostan tim više što mi se neko otvoreno, a posebno drug Đorđo, inače obučarski radnik, obratio i otvoreno rekao da Komunistička partija priprema ustanak i traži dobrovoljce.

Na mene je Đorđo sa svojim odlučnim riječima ostavio dubok utisak čovjeka od akcije, tako da sam se odmah opredijelio i rekao da na mene računa. Zakazao mi je da u određeno vrijeme dođem na sastanak u Matića šumu, što sam i učinio. Na sastanku sam pored druga Đojića našao i Kurjaka, Cvijana Dočića, Branka Simića-Sijedog, sve iz Donje Bukovice, zatim Blagoja Stankovića i Dušana Obenovića iz Mogojevića. Sastanku su prisustvovali Bogdan i Jovo Ko-

Radiovoje Lukić iz Ražljeva
a sam odlazio u Ražljevo
nešto o pokretu saznam.
su u mene sumnjali zato
Primjećujem da me ljudi
do ustanka, rado slušaju,
azim u Bijeljini i Brčko
Jugoslovensku vojsku, a za
a su prije rata zbog poli-
mašao. Bili su već nestali.

uniformisane Muslimane
mještani od njih strepe.

se preko Save u Bosnu
a Sandići i Brezovo Polje
se puščani i mitraljeski
iznemogle bacaju u Savu
di. Čini mi se da me ovaj
o pripadnik URS-ovih sin-
pušku u ruke.

stava za život. Godina ne-
a po našim selima. Voljni
n džanarikama i dudovima
omoću Ganije Rašidovića u
emali hranu. Ovi prognani
primljeni (zaslužuju pažnju
mentovano).

a ovdje nije bilo partijske
e češće u selo dolaze ljudi
iz Ražljeva i još neki do
o navraćali.

do Dojić, koji me nađe sa
priprema oružani ustanak
anaka sa nekim drugovima
Bio sam radostan tim više
e obučarski radnik, obratio
ustanak i traži dobrovoljce.

ima ostavio dubok utisak
i rekao da na mene računa.
ustanak u Matića šumu, što
mašao i Kurjaka, Cvijana Do-
zatim Blagoja Stankovića
stvovali Bogdan i Jovo Ko-

kanović iz Crnjelova i Svetolik Gospić. Ovdje doznajem da su ova trojica komu-
nisti. Drug Dojić me je upoznao sa ovim drugovima i rekao da me je on doveo
i da mogu u mene imati povjerenje.

Razmišljam. Partija organizuje ustanak, kao što sam i očekivao. O komu-
nističkom pokretu sam nešto i ranije znao. Sa nekim drugovima koji su bili čl-
anovi KPJ za vrijeme svog boravka u Boki imao sam izvjesnu vezu, ali ovdje
sam bio nepoznat, sumnjiv i sada je prilika da se pokažem.

Riječi druga »Brke« — Svetolika Gospića, Jove i Bogdana Kokanovića, čl-
nova KP, jasne su mi. Ustanak se organizuje i priprema pod rukovodstvom KP.
Govoreno je i o međunarodnoj situaciji i o ratu SSSR protiv fašizma. Na kraju
je dogovoreno da se sljedeći sastanak održi kroz nekoliko dana i da tada pođe-
mo u akciju.

U junu mjesecu nekoliko starijih ljudi u okolnim selima izvršilo je samo-
ubistvo. To su bili ljudi koji su učestvovali u prvom svjetskom ratu, a neki i
u oktobarskoj revoluciji. Iz našeg sela objesio se Cvijan Dojić, kažu zato što
mu se sin Rajko nije vratio iz vojske.

Na mene, a vjerujem i na ostale, veliki uticaj su vršili stariji ljudi koji su
bili učesnici u prvom svjetskom ratu i koji su se našli u oktobarskoj revoluciji.
Takvih ljudi u okolnim selima je bilo više, a neke sam i lično poznao, susre-
tao i imao prilike da razgovaram. Govorili su nam još kao djeci o borbama, nji-
hovim doživljajima i snazi Crvene armije. Često su naglašavali da će »crveni« za-
vladati svijetom, da je Crvenom armijom rukovodio Lenjin koji je sve znao, da
on kad liježe meće knjigu pod glavu i zato sve što u knjizi piše ujutru zna napa-
met. Iz našeg kraja zapamtio sam nekoliko tih ljudi učesnika oktobarske revo-
lucije i solunskih dobrovoljaca: Mika i Jovo Šekić, Maksim Babić, Tešo Simeu-
nović iz Donje Bukovice, Živan Vidović, Lazo Kojić-Rikić iz Glavičorka, Pero Mi-
trić, Alija Rizmanović, Alija Kukić, Meho Nadilović i njegov brat, Veljko Vu-
ković i S. Gavrić iz Brezova Polja, Blagoje Simikić iz Ražljeva, Ilija Miljanović,
Jovo Ješurić, Pećo Vasić, Kočo Perišić i Stevan Dugonjić-Todorović iz Dragaljevca
i još neki čijih se imena ne mogu sjetiti.

Pod uticajem ustaša iz Slavonije, koji progone srpski živalj preko Save
u Bosnu, njima se pridružuje nekoliko izdajnika — Muslimana iz Brezova Polja.
Oni takođe otpočinju sa terorom i neljudskim odnosom prema nedužnim mje-
štanima, Srbima u Brezovom Polju i okolnim selima. Po stupanju Rusije u rat
odmah su uhapšeni Božo i Diko Grumić, Drago Trojanović, Miko Mišić, Lazar
Lazarević, Veljko Vuković, Momčilo Škorić, Blagoje Vuković, Pop Mirko i Mijan
Simikić i još neki i nikad se više nisu vratili.

Primiče se čas ustanka. 16. jula došao sam u Brezovo Polje kod Ganije
Rašidovića, gdje sam se upoznao sa situacijom u svijetu preko radio vijesti. On
je imao radio na baterije i slušali smo vijesti Radio-Moskve. Uveče sam otišao
na zakazano mjesto u šumi. Umjesto 15-17 drugova, kako je dogovoreno, svega
nas je na ovom sastanku 7-8. Sa drugom Svetolikom Gospićem i Bogdanom Ko-

kanovićem odlazimo samo Đorđe Đojić i ja. Nema mnogih koji su obećali da će doći, pa ni Kurjaka. Na ovom terenu ostaje Cvijan Dokić, Branko Simić-Sijedi i Bogoljub Ristić iz Donje Bukovice, Blagoje Stanković iz Magnjevića, a Đojić i ja idemo sa Svetolikom i Bogdanom u Crnjelevo, kažu u partizanski logor, odakle ćemo početi borbene akcije. Radoznalo sam očekivao dolazak u Crnjelevo. Mislio sam da je tu pravi logor sa vojničkim šatorima, međutim, to je smješteno u gustoj šumi sa dosta slame na zemlji i dobrim vunenim ćebadima kao pokrivačima. Hrana je odlična. Donose nam svega i svačega: bijeli hljeb, kuhanu i pečenu piletinu. U logoru nas je 10 ili 12 drugova. Počinju politički časovi. Jovo i Bogdan Kokanović, Mlađo Jevtić i Gango govore nam o radničkom pokretu, Komunističkoj partiji, sovjetskoj Rusiji i revoluciji. Svi su oni članovi KP. Svetolik Gospić najviše razgovara sa nama, ali posljednji uzima riječ, valjda da bi ovi prvi kao seljaci — članovi Partije, na nas imali veći uticaj. On govori o ciljevima ustanka, ko pokreće ustanak, o Komunističkoj partiji i ruskoj revoluciji.

Poslije dva tri dana dolazi Fadil Jahić-Španac. Mnogi ga do tada nisu poznavali. Svi ga sa poštovanjem pozdravljaju. On sa svakim razmijeni po koju riječ, za svakoga se interesuje, pita za porijeklo, materijalno i porodično stanje, za stanje u selima odakle smo, za pojedine ljude i za opšte raspoloženje. Govori nam o međunarodnom radničkom pokretu, sovjetskoj revoluciji o našoj predstojećoj borbi i potrebi za istrajnošću. Naročitu pažnju nam skreće na odnos prema ljudima, narodu i narodnoj imovini i da niko od nas bilo to u borbi ili u kontaktu sa mještanima ništa, pa ni hranu, ne smije sam uzimati ili tražiti, jer će za to brinuti određeni drugovi. Govori da nam predstoje teške oružane borbe sa neprijateljem — okupatorom, da je naša borba borba za vlast radnog naroda i za oslobođenje od okupatora, njemačkih fašista i njihovih satelita ustaša. Svojim ljudskim odnosom, nastupom i riječima sve nas je osvojio. Interesuje se zašto pojedini drugovi koji su obećali da će s nama krenuti nisu došli.

Nekoliko drugova se izdvaja na poseban razgovor sa drugom Fadilom. Kasnije saznajem da je to bio sastanak članova Partije. U »logoru« ostajemo 12 dana. Španac, Kokanović, Jevtić, Gospić i Đojić su stalno na terenu po okolnim selima, vode razgovore sa ljudima za pristupanje pokretu. Sa nama se i dalje vrše političke pripreme.

Jednog dana pitaju me za pojedince iz mog sela i za mišljenje zašto Veljko Lukić nije došao. Predlažem da odem u Donju Bukovicu i izražavam nadu da će Veljko sigurno sa nama krenuti, ako odemo po njega. Tako poslije 10 dana Fadil, Jovo Kokanović i ja krenusmo u Bukovicu. Dan je bio kišovit. Cijelu porodicu našosmo kod kuće. Prvo Jovo, a zatim Fadil otvoreno govore o ustanku i potrebi da Veljko ide s nama. Na kraju i ja rekoh nekoliko riječi. Veljko pristaje, njegov otac Risto se takođe slaže, a majka Đuka reče: »Nije to, bolan, za mog Veljka, on će poginuti«. Ne znam ni sam odakle mi dođe na um, ali joj odgovorih da ko zna šta će se dogoditi ako ostane i kod kuće. Fadil je i nasamo razgovarao sa Veljkom i Veljko je odlučio da ide.

Počinju prve akcije u Semberiji, Posavini i na sjevernim ograncima Majevice. Sve je veći pohod ustaša u sela. U punom jeku je vršidba žitarica. Ustaška

ogih koji su obećali da će
Dokić, Branko Simić-Sijedi
iz Magnjevića, a Đojić i
u partizanski logor, oda-
tvo dolazak u Crnjelovo.
međutim, to je smještai
benim čebadima kao pokri-
bijeli hljeb, kuhanu i peče-
politički časovi. Jovo i Bo-
radničkom pokretu, Komu-
oni članovi KP. Svetolik
riječ, valjda da bi ovi pr-
tcaj. On govori o ciljevima
ruskoj revoluciji.

Mnogi ga do tada nisu po-
svakim razmijeni po koju ri-
terijalno i porodično stanje.
opšte raspoloženje. Govori
revoluciji o našoj predsto-
nam skreće na odnos pre-
nas bilo to u borbi ili u ko-
sam uzimati ili tražiti, jer će
redstoje teške oružane borbe
borba za vlast radnog naroda
njihovih satelita ustaša. Svo-
nas je osvojio. Interesuje se
renuti nisu došli.

govor sa drugom Fadilom. Ka-
e. U »logoru« ostajemo 12 da-
stalno na terenu po okolnim
pokretu. Sa nama se i dalje

sela i za mišljenje zašto Ve-
ju Bukovicu i izražavam nadu
po njega. Tako poslije 10 dana
Dan je bio kišovit. Cijelu po-
dil otvoreno govore o ustanku
koh nekoliko riječi. Veljko pri-
ka Đuka reče: »Nije to, bolan,
odakle mi dođe na um, ali joj
e i kod kuće. Fadil je i nasamo

na sjevernim ograncima Maje-
eku je vršidba žitarica. Ustaška

vlast je odredila neke komesare da vode kontrolu uroda radi oduzimanja i izvo-
za za Njemačku, a naš zadatak je da spriječimo i ne dozvolimo ovo oduzimanje
i izvoz. Progonili smo ove popisivače i spaljivali im knjige evidencije. Jednoga smo,
nekog Švabu Martina, koji se sa pištoljem suprotstavio, ubili u Gradcu. Akcija
je vođena na cijelom području Semberije.

Škola u Gornjem Dragaljevcu

13. avgusta napadamo žandarmerijsku stanicu u Crnjelovu. Ovdje bez bo-
rbe zaplijenismo 3 karabina i 7 lovačkih pušaka. Akcijom je rukovodio lično drug
Fadil. Žandarm Ivica Karnaš je predao stanicu i prethodno ubio jednog žandar-
ma. Ivica, koji je ranije bio povezan sa članovima Partije, kreće
nama. Kod Crnjelovačke crkve na nas na biciklu naleti komandir stanice
neki Hercegovac. Njega povedosmo sa nama, a sutradan ga pustismo. Nas jedn-
grupa sa 5 pušaka izišla je na cestu Bijeljina-Čađavica, isjekla 10-12 telegrafski
stubova i tako prekinula telefonsku vezu sa Dragaljevcem. Vojska iz Bijeljine
interveniše, ali ih Jovo Kordić sam sa nekoliko metaka dočekuje.

27. avgusta napadamo žandarmerijsku stanicu u Donjem Dragaljevcu. O-
dje je bilo oko 20-30 ustaša, a i sjedište opštine. Za ovu akciju okupile su se
naše grupe iz Glogovca i Brodca, tako da imamo oko 30 boraca. Mjesečina je. K-
lona je velika. Razmišljam. Brzo ćemo i na Bijeljinu. Jedna desetina sa Ljubo-
Kičićem trebalo je da se povuče potokom zapadno od stanice i da napadne
Srednjeg Dragaljevca. Akcijom je rukovodio Španac. Puzeći smo se privu-
do same kasarne, ali su nas ustaše ipak primijetile kad smo bili kod samih

vova. Tada se razvila borba, koja je trajala nekoliko časova. Naša desetina sa Ljubom Kičićem nije napala sa južne strane kako je dogovoreno, niti je obezbijedila pravac od Bijeljine. (Kasnije smo saznali da je opljačkao neke seljake, radi čega je istjeran iz grupe, a 1942. poginuo kao četnik - pljačkaš). Ustašama je stigla pomoć od Bijeljine, nekoliko kamiona vojske, i mi smo se sa tri ranjena druga povukli.

Stanicu nismo zauzeli, ali je ovaj napad u narodu ostavio veliki utisak i vjeru u našu snagu, a kod neprijatelja strah. Sada neprijatelj bez jačih snaga ne smije da zalazi u sela. Mobilije seljake da noću na cesti Bijeljina-Brčko čuvaju telefonske stubove — po dva čovjeka sa motkama na svaki stub. Jedne noći ponovo rušimo telefonske stubove na relaciji Bijeljina-Dragaljevac. Izišavši na cestu opalili smo nekoliko metaka, čuvari su se razbježali, a mi svoj zadatak izvršili. Poslije ovoga po selima se pronose vijesti da nas je bilo »ko mrava« i da su čuvari jedva spasili glave od silne pucnjave.

Njemačka i ustaška komanda preduzima prvu ofanzivu na našu grupu u Crnjelovu i Brodču. Rukovodstvo Partije donijelo je odluku da se grupa u trojkama prebaci južno od ceste Bijeljina-Brčko i djeluje na prostoru Brezovo Polje-Ražljevo-Bukovica-Koraj-Zabrđe-Korenita-Dragaljevac—Čađavica—Zagone, radi prikupljanja oružja i okupljanja ostalih ljudi za naš pokret. Odluka partijskog rukovodstva je pravilna, jer ovako malobrojni i slabo naoružani mi se nismo mogli na malom prostoru oduprijeti višestruko nadmoćnijoj neprijateljskoj vojsci. Ovako smo razvili veću aktivnost na širem području i pokret se brže omasovljavao. Na ovom prostoru smo se povezali sa grupom Bogića Kisića i Radivoja Lukića u Popovom Polju i Ražljevu.

Valja napomenuti da na cijelom području bivšeg bijeljinskog, a i brčanskog sreza nisu razoružane neke jedinice bivše jugoslovenske vojske i da je do oružja bilo teško doći, a ne kao što je to bio slučaj u Srbiji i drugim krajevima da se do istog moglo doći skoro u svakom selu.

Akcija neprijatelja Brodac-Crnjelovo nije imala nikakvog uspjeha, osim revolta kod stanovništva zbog maltretiranja, progona i pljačke ljudi.

Negdje 5 i 6. septembra naša desetina dočekala je u Donjoj Čađavici oko 300 vojnika i nanijela im gubitke, ali uslijed nadmoćnosti i intervencije iz dragaljevske kasarne, morali smo se povući. Jedan naš drug iz Zagona dobio je slom živaca, predao se ustašama i otkrio nekoliko naših saradnika, koje su ustaše internirale u Jasenovac, odakle se nikad nisu vratili, a i njega su ustaše ubile.

Nastaje izvjesno zatišje u borbi, ali se odvija široka politička aktivnost sa narodom. Partijski radnici su stalno na sastancima, a mi u selu Korenita. Ovdje se vrše analize dosadašnjih akcija, držanje svakog od nas, naš odnos prema narodu i odnos naroda prema nama i našem pokretu.

U selu Zagoni Marijan Zečević nam je dao sanduk puščane municije i obećao da će on i njegov brat Mikan doći nama u grupu.

Kod Brezovog Polja, ponovo napadamo ustaško-domobranksu kolonu od 100 ljudi, a nas je samo petorica sa dva karabina, tri lovačke puške i pištoljima, i razbijamo je. Ovdje su nam se pridružili i seljaci, koji su bili u svojim njiivama, sa vilama i sjekirama. Vojsku smo rastjerali, a zarobili nekoliko pušaka i više municije. Sve više seoskih momaka nam se javlja u grupe. Dobijamo i poneku pušku.

Obaviješteni smo da vojska vrši pripreme za napad na naša sela iz Brčkog Brezova Polja, Bijeljine, Zabrđa, Koraja i Čelića. Ivan Manić, Ljuba Kojić-Rikić i ja izlazimo na cestu Brčko-Bijeljina da zarobimo patrolu koja će iz Brčkog u Bijeljinu nositi plan — zapovijest za ovu akciju. U potoku kod Bukovčice oko podne dočekali smo luksuzni auto, ubili jednog ustašu, zaplijenili poštu, auto zapalili, a dvojica ustaša i šofer su pobjegli. (Poslije rata, 1951. godine slučajno sam našao ovog šofera Agu kao vozača u Domu zdravlja u Brčkom. On je tada mobilisan zajedno sa svojim kolima, navodno samo da odveze tri vojnika do Bijeljine. U šali mi kaže da će me tužiti i tražiti da mu platim spaljena kola, a ja njemu da me časti što sam slabo gađao, pa je iznio živu glavu).

20/21. septembra u Magnojeviću sam dobio karabin i 50 metaka. Zatim smo Veljko Lukić — Kurjak, Ivan Manić, Marinko Petković, Kićo Andrić i ja otišli u Gornji Dragaljevac. Ovdje nas Ilija Miljanović, Boško i Milovan Pantić, ugledni domaćini, i drugi lijepo ugostiše i obavijestiše o stanju i ponašanju pojedinih ljudi, ustaških doušnika. Rekoše nam da u njihovoj crkvi vjerski obred vrši neki pop, ruski emigrant, da ga prate dvojica ustaša, a da je i sam naoružan. Ima u kolima lovačku pušku petometku. Kažu da pop i knez Panić iz Čađavice ustašama daju podatke o nama, kuda se krećemo, gdje najviše boravimo i koji nas ljudi prihvataju, podržavaju i snabdijevaju. Ove ljude ustaše kasnije po spisku traže i odvođe u logore smrti. Razgovor se vodio do dugo u noć. Molili su nas da »likvidiramo« i kneza i popa. Ne znamo šta da radimo. Rukovodioci Partije i ustanka su nam jasno rekli kako da se odnosimo prema ljudima uopšte, a i prema vjernicima i crkvi. Zakleli smo se da ćemo se dosljedno boriti za slobodu svog naroda, njegova prava, dostojanstvo i da ničim nećemo ukaljati lik narodnog borca. Ali ljudi, naši seljaci, Srbi, od nas traže da ove izdajnike kaznimo.

Na kraju smo obećali da ćemo mi to riješiti.

21. septembra rano ujutro krenusmo konjskim kolima (vozio nas je Savo Novkin iz Magnojevića) dragaljevačkoj crkvi gdje je bio neki vašar. Dogovorili smo se, da Ivan i ja iz obližnje šumice upadnemo u crkvenu kuću, koja se nalazila u istoj avliji i da likvidiramo ustaše, a Kurjak, Marinko i Kićo da nas obezbijede pojavom u narodu.

Neprimijetno smo upali u kuću, ali ustaša nije bilo. Napolju je opalilo nekoliko metaka. Pojurili smo tamo misleći da su ustaše. Međutim, naši drugovi su potjerali dvojicu za koje su znali da su već šurovali sa ustaškim vlastima. Ušao sam sa Ivanom u crkvu, ali ni tu nije bilo ustaša. Oko nas se okupila masa ljudi. Neki pitaju da li smiju obavljati krštenje i vjenčanje. Rekli smo im da mi ovdje nismo došli da im sprečavamo vršenje njihovih običaja, već

zbog ustaša i popa. U tom momentu dotrčaše dva — tri mladića i javiše nam da su dva sumnjiva čovjeka otišla u dragaljevačku kasarnu po ustaše. Objasnili smo ljudima ukratko da je pop špijun i da prvo mi moramo s njim razgovarati.

Izveli smo popa i njegova sina iz crkve i zaprijetili mu da nikad više ne smije dolaziti u ova sela, a da ga puštamo živa samo zato što ovoga puta nisu s njim bile ustaše. Ovaj pop se nikad više nije pojavio u ovom kraju, iako je i danas živ.

Poslije ovoga ponovo rušimo telefonske veze između Dragaljevca i Vršana. Akciju izvodimo danju. Iako su ustaške kasarne u Brezovu Polju i Dragaljevcu bližu, oni ne smiju da interвениšu. Ovom prilikom sastali smo se sa popom Ljubom. On nam je dao neke podatke i poklonio 3 kutije po 100 komada cigareta.

Naše grupe su na ovom području sve jače i aktivnije. Prvih dana oktobra veća grupa ustaša napada na selo Gornja Čađavica i Zagone, pljačkaju, pale kuće i odvođe ljude u logor. Obaviješteni o ovom odmah smo krenuli i negdje oko podne napali ih i razbili, ali su ipak uspjeli da spale nekoliko kuća i odvedu nekoliko ljudi.

Šestog oktobra javljeno nam je da Smodiš, ustaški komandant, treba da se vrati iz Bijeljine u Zabrđe. Dogovorili smo se da Kurjak, Marinko, Kićo i ja pripremimo zasjedu između Čađavice i Zabrđa i da ga ubijemo. U zasjedi u živici uz samu cestu čekali smo cijeli dan. Pred zalazak sunca, kad smo već izgubili nadu da će se Smodiš pojaviti, izašli smo na cestu i razgovarali sa nekim čobanima, kad se iza okuke pojaviše konjska kola. Neko viknu: »Smodiš!« Kurjak veli da ne pucamo već da ga živa uhvatimo. Kola su već spram nas, skočimo prema njima, ali Smodiš, brz i vješt u upotrebi oružja, raspali po nama, a konji svom snagom jurnuše. Kurjak pade pogođen. Spasoje Čembić iz Čađavice, koga smo kao poznavao ovog terena povelili, pobjegao je da ni sami nismo primjetili kuda. Nikad nam se više nije ni priključio. Otišao je četnicima. Ustaše iz Zabrđa brzo interвениšu, otvaraju jaku puščanu i mitraljesku vatru. Ranjenog druga Kurjaka smo držali u tajnosti, ali je Smodiš ipak saznao i raspisao nagradu onome ko ga pronađe mrtva ili živa, no to je bilo uzalud.

Drug Španac dolazi na naše sastanke u Dragaljevac, Korenitu i Popovo Polje. S njim je drug Đorđe Đojić i još nekoliko drugova. Govori nam o borbama naših odreda na Majevidi, Birču, Ozrenu, Romaniji, Bosanskoj Krajini, Srbiji i tako dalje. Priča o velikim uspjesima partizana u svim krajevima, a i o pojavi četnika, kao i našem odnosu prema njima. Naglašava da mi sa njima nemamo ništa, osim ako hoće da zajednički napadamo neprijateljska uporišta, jer se okupatorska vojska i ustaše drže samo u kasarnama i povremeno kreću komunikacijama sa jačim snagama. Pohvaljuje i našu aktivnost i uspjehe. Grupe u Ražljevu, Korenitoj, Dragaljevcu, Zagonima, Crnjelovu i Brodci su ojačale, ima nas preko 160, a najbrojnija je i najbolje naoružana naša, korenitska. Drug Španac govori o potrebi da se u selima formira narodna vlast — narodnooslobodilački odbori, koji će u svojim selima djelovati i brinuti o

pitanjima organizacije poljskih radova, berbi kukuruza, sjetvi pšenice, snabdijevanju i smještaju partizana, kao i praćenju neprijateljskog djelovanja i kretanja.

U međuvremenu u selu Magnojeviću uhvatili smo grupu (tri) poreznika, koji su se usudili i došli iz Bijeljine da prikupljaju porez. Knjige smo im spalili, a ubrani novac i zaplijenjenu stoku vratili davaocima. Njih smo protjerali i nikad se više u ovim selima nisu pojavili.

Vojska iz Brčkog, Bijeljine i Ugljevika, a ustaše iz Zabrdā, Koraja, Čelića, Brezova Polja i Dragaljevca, vrše organizovani napad na našu slobodnu teritoriju, koja se nalazila u međuprostoru Bijeljina, Ugljevik, Koraj, Čelić, Brčko, Brezovo Polje, Bijeljina i u koju manje snage neprijatelja nisu smjele zalaziti.

Sve naše grupe su pokretne i nisu vezane usko za jedan teren i sjedište. Čas smo u Semberiji i Posavini, a čas na sjevernim padinama Majevice, rijeci Savi i Drini.

Jedna naša manja grupa dočekuje korajske ustaše u selu Pipercima na mostu između Korenita i Piperaca i razbija ih. Nekoliko ustaša je ubijeno, zarobljeno 7 pušaka i nešto municije. Spriječena je pljačka i pokolj.

Nekoliko dana kasnije vojska iz Brčkog i ustaše iz Čelića i Brezova Polja vrše napad, pljačkaju sela: Mrtvicu, Buzekaru, Koretaše, Ražljevo, pale kuće, progone i ubijaju nevine ljude, žene i djecu. Ražljevačka i korenitska grupa ih između sela Slijepčevića i Ražljeva dočekuju. Poslije žestoke borbe kod ražljevačkog mlina uspjeli smo. Neprijatelj se mora povući ostavljajući za sobom oko 20 mrtvih vojnika. Velika količina opljačkane hrane, stoke i potjeranih ljudi je opet spašeno. Zarobili smo jedan teški mitraljez, 18 pušaka, veću količinu municije i druge ratne opreme. Neprijatelj je ipak uspio da popali više kuća, pobije i u kućama spali nekoliko starih i iznemoglih ljudi, žena i djece.

U ovoj akciji nam se pridružio i narod Ražljeva. Iako bez oružja, oni su išli u napad sa motikama, vilama i sikirama, ko je šta dohvatio. Ovom akcijom je rukovodio Đorđo Đojić.

Neprijatelj napada na Donju Bukovicu, Glavičavak i Piperce i uspijeva da pohvata više ljudi. Uhvaćeni su: Vojko i Vlado Lazić, Milorad i Dušan Mikanović, Đuro i Branko Lukić — Kurjaković (svi Lukićevi iz Donje Bukovice prije rata imali su nadimak Kurjaković), Stojan Stojanović, Rajo i Vajo Ivanović, Joco Zarić, Kosta Dakić, Milan i Čedo Ristić, Gočo Todorović i Diko Vasić i mnogi drugi (Vojko i Vlado Lazić, Stojan Stojanović i još neki su u šumi Patkovača strijeljani). Ostali su otjerani u Brčko. U ovom napadu učestvovala je vojska iz Bijeljine i Brčkog i ustaše iz Brezova Polja i Dragaljevca. U momentu napada neprijatelja u Donju Bukovicu mi smo se nalazili u borbi sa ustaškim snagama Burhe Begića i Smodiša na položaju Mrkodol—Tutnjevac, koje smo u više časovnoj borbi uspjeli razbiti i potisnuti u Koraj. Ovom prilikom Smodiš je jedva izbjegao zarobljavanje. Naime, on je bježeći ispred našeg napada u Tutnjevcu pao s konja. Neki izdajnici su ga podigli i pomogli mu da sa ostalim

ustašama pobjegne u Koraj. Zato je intervencija jedne naše patrole u Bukovici uslijedila tek predveče.

Neprijatelj je u svim akcijama koje je vršio protiv naših grupa u oktobru pretrpio neuspjeh i imao veće gubitke u ljudstvu i naoružanju. Mržnja naroda prema ustašama se još više razvila, a naš ugled porastao, što je dovelo do masovnog pristupanja ljudima sposobnih za borbu u naše redove.

Uskoro poslije ovih borbi prvi puta se i u ovom kraju pojavljuju četnici i to Stevo Damjanović-Leko, kapetan bivše jugoslovenske vojske, rodom iz sela Slijepčevića, Brčko. Sa njim je Đuro Bižić i Andrija Popović, bivši žandarmi, i još tri četnika, čijih se imena sada ne sjećam. Oni su došli na pregovore sa nama kod groblja u Gornjoj Bukovici. Našu grupu je predvodio drug Đorđo Dojić. Leko je tražio da se priključimo pod komandu četnika, jer su oni ti koji su u ime kralja odgovorni za ustanak, te da sve treba da bude pod komandom četnika, a ne da mi Srbi idemo sa komunistima, Turcima i Jevrejima.

Nastala je oštra prepirka i svađa. Četnici su htjeli da uzmu od nas teški mitraljez kojeg su dugo posmatrali. Drug Đorđo je naredio da budemo spremni za otvaranje vatre, ako pokušaju da nam ga otmu. Sam je potegao pištolj i oštro odbrusio četnicima da mi znamo zašto se borimo i da imamo svoje rukovodstvo, a oni ako hoće da se bore da idu s nama. Na kraju smo četnike najurili. Nekoliko dana kasnije oko 26-27. oktobra četnici su ubili našeg druga Dušana Obrenovića iz sela Magnojevića. On je bio jedan od prvih partizana iz ovog sela. To je u stvari i prva naša žrtva od četnika u ovom kraju. Ovim su dokazali da nisu za borbu protiv okupatora, nego da sprečavaju našu borbu i okupljanje istinskih boraca.

Negdje oko 29. oktobra naša grupa iz Korenite krenula je u akciju na prostor Tavna-Pilica-Lokanj. Ovdje smo imali teške borbe sa vojskom, koja nas je iz Tavne, Janje, Glavičica, Šepka i od Teočaka prvih dana mjeseca novembra napala. Borbe smo vodili 2-3 dana, ali smo odustali od napada na neprijateljsko uporište u Tavni zbog nedostatka municije i koncentracije jačih neprijateljskih snaga.

Ponovo se vraćamo u naš kraj. Ovom prilikom je u selu Čengić održan zbor sa narodom ovog kraja. Na zboru su govorili Vojin Bobar i Savo Jovanović. Tu je formiran i narodni odbor.

Tokom cijelog novembra aktivan je politički rad na terenu i rad na formiranju narodnooslobodilačkih odbora. Istovremeno sa formiranjem narodnooslobodilačkih odbora formirane su od seoske omladine grupe koje su imale zadatak da izviđaju i obavještavaju o pokretu neprijatelja. Zapravo omladina je i ranije ove zadatke obavljala, ali pojedinačno, a od sada će ovo organizovano i danju i noću vršiti.

Osmog ili devetog novembra Vojin Bobar i ja išli smo u Maleševce na dogovor sa Đurom Bižićem o zajedničkim akcijama na neprijateljska uporišta. Kod Gornjeg Tutnjevca nailazimo na Smodiševu vojsku, koja vrši pretres terena. Pred streljačkim strojem na stotinjak metara uhvatili smo dva mladića iz Zabrdā. Oni su imali neke stare pištolje. Nama su sumnjivi, pa smo ih razoružali,

se patrole u Bukovici
aših grupa u oktobru
žanju. Mržnja naroda
što je dovelo do ma-

aju pojavljuju četnici
vojske, rodom iz sela
vić, bivši žandarmi, i
šli na pregovore sa
redvodio drug Đorđo
četnika, jer su oni ti
da bude pod koma-
rcima i Jevrejima.

u uzmu od nas teški
da budemo spremni
je potegao pištolj i
da imamo svoje ru-
traju smo četnike na-
u ubili našeg druga
od prvih partizana
ovom kraju. Ovim su
čavaju našu borbu i

nula je u akciju na
sa vojskom, koja nas
na mjeseca novembra
ada na neprijateljsko
jačih neprijateljskih

selu Čengić održan
Bobar i Savo Jovano-

terenu i rad na for-
miranjem narodnoos-
pe koje su imale za-
Zapravo omladina je
e ovo organizovano i

sno u Maleševce na
prijateljska uporišta.
oja vrši pretres tere-
sno dva mladića iz
pa smo ih razoružali,

naredili im da se zavuku u živicu i da se ustašama ne smiju javiti. Mi smo pod zaštitom magle i živice uspjeli, neopaženo od vojske, produžiti za Maleševce. Našli smo Bižića i njegove četnike u Ružića kućama kako banče, jedu i piju. Bobar ih obavijesti o akciji Smodiša i predloži da ih odmah napadnemo, ali je Bižić to odbio, govoreći da za napad nije vrijeme i da ustaše neće zalaziti u kuće, već da idu u Koraj.

Oko petnaestog novembra sa dvanaest drugova napao sam jedan šlep na Savi kod Nakića kule u selu Vršanima. Zarobili smo 2 puške, nešto municije i izvjesnu količinu platna, koje smo dali seljacima, a šlep oštetili.

Dvadeset trećeg novembra, na intervenciju uglednih ljudi — Muslimana, iz brčanskog zatvora pušteno je nekoliko Srba, koji su bili pohapšeni. Iz Donje Bukovice su pušteni Kosta Dakić i Rajo i Vajo Ivanović.

Sve nam se više drugova javlja i traži oružje da s nama ide u borbu. Najviše dolaze mlađi ljudi, radnici i đaci - Srbi, i Muslimani i Hrvati iz Bijeljine, a i iz Srema, ali za sve nemamo oružja. Kada idemo u akciju ove bez oružja zovemo »biciklisti« Kako u borbi koju pušku zarobimo, tako novopridošle drugove naoružavamo.

Saznajemo da Diko Lukić iz sela Čađavice, koji je četnički nastrojen ima karabin i avionski mitraljez. Sa Ivanom Manićem i Žikom Čuskićem jedne noći smo došli kod njega s namjerom da ga ubijedimo da i on krene i da nam da oružje. Dugo smo ga pred cijelom njegovom porodicom ubijedivali, ali uzalud. Najposlije smo ga potjerali i malo podalje od kuće prislonili uz živicu i uprli oružje u prsa. Tada je priznao da ima mitraljez skriven u sijenu i dao nam ga je zajedno sa oko 500 metaka. Pušku nismo našli. Diko je kasnije pristupio četnicima i kao takav poginuo.

Pripremamo naše veće akcije, napad na Koraj i Teočak. Napad na ustaško uporište u Koraju uslijedio je 26/27. novembra. U ovoj akciji su učestvovali čete našeg odreda sa Majevice—Korenitska četa i Ražljevačka grupa. Napadom su rukovodili komandant i komesar Majevičkog partizanskog odreda, Ivan Marković-Irac i Fadil Jahić-Španac. U pripremama je najviše govoreno o našem odnosu prema narodu, ženama, djeci i nenaoružanim ljudima, kao i da niko ništa iz kuća ne smije na svoju ruku uzimati.

Izvođenju ove akcije pridružili su se i četnici sa Majevice (Radivoja Kerovića, Steve Damjanovića-Leke i Đure Bižića).

Akcija je vojnički uspjela. Ustaško uporište je likvidirano. Došlo se i do dobrog plijena, ali su četnici sve ovo politički pokvarili svojim neljudskim i zvjerskim postupkom, ubijajući nevino stanovništvo, žene, djecu i starce na najzvjerskiji način, paleći kuće i pljačkajući. Ovakav postupak četnika kod svi-ju nas je izazvao oštro negodovanje i osudu.

Četnici su među narodom u srpskim selima razvili svoju propagandu tvrdeći da mi, partizani ne branimo Srbe, već »Turke«, te da svi Srbi treba da idu

u četnike. Ova četnička propaganda nije imala nikakvog uticaja, nego je naprotiv još jače zbila naše redove, a pojačala mržnju prema četničkom rukovodstvu i četnicima uopšte.

Sljedeći napad na ustaško-domobranske posade u Teočaku 4. decembra nije u potpunosti uspio baš zbog četničke izdaje i njihovog odnosa prilikom napada na Koraj.

Odmah poslije akcije na Koraj i Teočak ustaše u Brčkom vrše masovna strijeljanja pohapšenih Srba, Jevreja i naprednih Muslimana. Brčake strijeljaju i ubijaju čekićima na savskom mostu u Brčkom, Posavce odvođe i ubijaju u Posavini, a Brezopoljce, Bukovčane i druge dovode noću kamionima na mjesto zvano Prljina kod sela Sandići, gdje ih strijeljaju i bacaju u Savu.

Ovdje među mnogim strijeljanim nalazio se i Relja Mikanović iz Donje Bukovice koji je, pogođen metkom, pao među sante leđa sa ostalim smrtno pogođenim i uspio da se izvuče iz vode kod sela Trnjaci i spase se. On je i danas živi svjedok ovih zvjerstava.

Okupatorska i ustaška vlast iz Brčkog i Bijeljine ponovo širi propagandu o pokrštaivanju Srba (prelaz sa pravoslavne na rimo-katoličku vjeru). Njihove parole su: »Srbi psine preko Drine«, »Svi će Srbi o božiću sjesti za jednu siniju ili će biti pobijeni« i sl. Ova propaganda je pokrenuta još u septembru, odnosno oktobru, ali nju sada neprijatelj obnavlja prijeteći smrću i potpunim progonom Srba iz ovih krajeva. Nije mi poznato da li se iko odazvao ovom pozivu, ali kod pojedinaca koje su ustaše tu i tamo u Brezovu Polju, Brčkom i Bijeljini hvatali i nasilno fotografisali za legitimacije, ove se fotografije i danas mogu naći.

Krajem novembra, odnosno prvih dana decembra, u Korenitu je stigla jedna grupa partizana iz Srbije. To su naši drugovi iz Semberije koji su se tamo borili. Grupu je predvodio drug Teodor Sofronić, Vlado i Đojo Trifković i Mirko Mijojlić.

Formira se Sembersko—posavski partizanski bataljon, sa četama u Brodcau, Dragaljevcu, Korenitoj i Ražljevu i jačom samostalnom grupom u Trnavi. Komandant bataljona je Mirko Filipović, pravnik iz Bijeljine, zamjenik Ivan Manić — Božić, zemljoradnik iz Dragaljevca, komesar Stevo Perić iz Brodca, zamjenik komesara Srbo Gligorević.

Naša Ražljevačka četa orijentisana je prema Čeliću, Brezovu Polju i Brčkom. Komandir čete je Đorđo Đojić, zamjenik Veljko Lukić-Kurjak, komesar Vukašin Petrović iz Gornje Bukovice, zamjenik Albert zvani Šubarić. Naša četa broji oko 90 boraca. Vojska iz Brčkog, ustaše iz Brezova Polja i Čelića često pokušavaju sa upadima u sela, ali im se mi uspješno suprotstavljamo. Četa ima četiri voda i dobro smo naoružani. Jedna grupa četnika pod komandom Andrije Popovića (bivšeg žandarma) i njegovog zamjenika Živka Terzića, njih oko 30 — 40 došla je i smestila se u selo Krbeti.

Naši vodovi su stalno na položajima. Sela Sandići i Slijepčevići su pod uticajem četničke propagande i našim borcima ne daju hranu, iako smo nekoliko puta spriječili napad vojske i ustaša od Brčkog da ih pobiju i popale.

akvog uticaja, nego je napro-
rema četničkom rukovodstvu

u Teočaku 4. decembra nije u
vog odnosa prilikom napada

u Brčkom vrše masovna
Muslimana. Brčake strijeljaju
Posavce odvođe i ubijaju u
noću kamionima na mjesto
u Savu.

i Relja Mikanović iz Donje
e leđa sa ostalim smrtno po-
laci i spase se. On je i danas

ljine ponovo širi propagandu
mo-katoličku vjeru). Njihove
božiću sjesti za jednu siniju
ata još u septembru, odnosno
smrću i potpunim progonom
odazvao ovom pozivu, ali kod
ja, Brčkom i Bijeljini hvatali
rafije i danas mogu naći.

embra, u Korenitu je stigla
iz Semberije koji su se tamo
lađo i Dojo Trifković i Mirko

bataljon, sa četama u Brod-
talnom grupom u Trnavi. Ko-
ijeljine, zamjenik Ivan Manić
vo Perić iz Brodca, zamjenik

ma Čeliću, Brezovu Polju i
Veljko Lukić-Kurjak, komesar
bert zvani Subarić. Naša četa
Brezova Polja i Čelića često
no suprotstavljamo. Četa ima
tnika pod komandom Andrije
Živka Terzića, njih oko 30 —

Sandići i Slijepčevići su pod
daju hranu, iako smo neko-
g da ih pobiju i popale.

Oko 15. decembra jedan vod u Sandićima nije prihvatio borbu protiv voj-
ske iz Brčkog, a ni četnici, za koje su neki kulaci govorili da će samo njima
davati hranu, jer će ih oni braniti, nisu spriječili da vojska upadne u selo. Pljač-
kali su, palili kuće i ubili više nevinih ljudi, žena i djece. Odmah poslije ovog
u Ražljevo dolaze komandant Majevičkog partizanskog odreda, drug Ivan Mar-
ković-Irac, komandant našeg bataljona Mirko Filipović, Pero Čuskić i još dva
druga.

Održan je partijski sastanak na kojem smo oštro kritikovani, jer, rekoše,
mi moramo da se borimo i spašavamo narod od pokolja, bez obzira što su po-
jedina sela pod uticajem četnika i kulaka i ne daju hranu. Neki drugovi su smije-
njeni i povučeni iz čete. Kurjak je postavljen za komandira a ja za zamjenika.
Ova grupa rukovodilaca iz odreda i bataljona kod nas se zadržala 3 — 4 dana
očekujući ponovni napad, ali on u tom vremenu nije uslijedio, osim što su manje
patrole tu i tamo pokušavale upade u sela, što smo lako razbijali.

Tako smo sve do 6. januara 1942. godine po jakoj zimi išli na položaje oko
4 — sati, ujutro, a vraćali se kasno u noć.

Novu godinu smo uz prigodan program dočekali u školi u Ražljevu, što je
ujedno iskorišteno i za zbor sa narodom. Govorili smo o uspjesima naših odreda
i Crvene armije i o značaju jedinstva naroda i narodnosti u borbi protiv okupa-
tora i domaćih izdajnika.

Andrija Popović sa svojim četnicima pokušao je da nam ovu priredbu
razbije. Izašao je na govornicu i počeo da govori protiv komunista. Kurjak mu
skresa boga i božju majku i viknu: »K oružju!« Četnici su pobjegli glavom
bez obzira.

Petog januara obaviješteni smo da će vojska iz Brčkog i ustaše iz Brezova
Polja i Čelića vrši napad na naša sela. Četa je na položajima prema ovim mjes-
tima. Ja sam sa jednim vodom na položaju Sandić — Gredica. U ranim jutarnjim
časovima dolazi jača kolona vojske iz Brčkog. Šestog januara cijeli dan vodimo
tešku borbu. Poslije mnogih juriša oko 15 časova neprijatelj izvlači mrtve i ra-
njene i pod borbom se povlači. U tom momentu nama iza leđa poče pucnjava i
uzvici »Juriš!« Okrenuli smo našu vatru i u ovom pravcu, misleći da nam se
neka grupa ustaša zabacila iza leđa. Kroz gust snijeg koji je padao cijeli dan
jedva primijetismo da su to četnici. Došli i oni »da brane Srbe«, a pucaju nam u
leđa i ne daju nam da dođemo do bogatog plijena.

Poslije ove borbe kasno uveče oko nas se sakupilo mnogo ljudi iz ovih sela.
Donijeli nam dosta dobre hrane i kažu da sada vide ko su pravi borci i ko ih
brani. Nadalje će nam sami seljaci iz ovih sela u Ražljevo dogoniti stoku za
klanje i donositi drugu hranu.

Cijeli januar neprijatelj se drži svojih garnizona i uporišta. Isturio je sa-
mo jednu jaču grupu ustaša crnokošuljaša i utvrdio se na Miladijama (između
Brčkog i Čelića) radi obezbjeđenja veze između ova dva uporišta i dalje puta
Lopare — Tuzla.

Jedanaestog februara naša četa, uz pomoć jedne grupe partizana sa Majevice i jednog našeg voda iz Korenite, napala je i likvidirala ovo ustaško uporište.

Ubijeno je 40 ustaša zarobljen jedan teški mitraljez, 2 puškomitraljeza, oko 40 pušaka, veća količina municije i druge opreme. Naši gubici su bili dva poginula i pet ranjenih drugova. Vojska iz Brčkog i ustaše iz Čelića pokušavaju da intervenišu, ali se zbog nesporazuma međusobno sudaraju kod zapaljenog ustaškog uporišta.

Oko 15-16 februara jedna naša desetina sastavljena od boraca Korenitske čete uglavnom Bijeljina, koji su najbolje poznavali Bijeljinu, svi obučeni u ustaška odijela zarobljena na Miladijama, noću upadnu u Bijeljinu i iz zatvora oslobode drugaricu Tifu Lipničević.

Naš bataljon je brojno jak. Ima oko 400-500 boraca, a sama Ražljevačka četa 110 boraca.

Noću 20/21. februara dobismo naredenje da odmah sa cijelom četom krenemo u Korenitu, jer su četnici napali naš štab u Vukosavcima. Dolaskom u Korenitu saznajemo za sudbinu našeg štaba odreda, za zločin, koji su izvršili četnici. Pristižu i ostale naše čete i drugovi sa Majevice.

Na naše traženje otišli smo 22. decembra u Ražljevo »po opremu čete«. Međutim mi smo napali četnike Andrije Popovića i uništili cijeli njegov bataljon zajedno sa njim, njegovim načelnikom i zamjenikom.

Noću 23/24. decembra jedan odabrani vod na čelu sa Kurjakom napao je četnike Spasoje Čembušića u Čađavici. Zarobili su 30 četnika, a ubili Čembušića i njegovog zamjenika Ostojića. Svo naoružanje od ovih četnika je u našim rukama. Dvadeset četvrtog ponovo partijski i četni sastanci. Govori se o četničkom napadu na naš štab. Svi smo ogorčeni na četnike. Tražimo akcije protiv njih. Jedan drug govori da četnici hoće bratoubilački rat, a mi to treba da izbjegnemo. Govorimo: kakav je to bratoubilački rat, šta mi imamo izbegavati, oni su ga već nametnuli i počeli, oni su naši otvoreni krvni neprijatelji. Komande svih četa: Brodačke, Dragaljevačke, Korenitske i Ražljevačke, a većina boraca traže da se sa četnicima obračunamo i da četnike po grupama uništimo, kao što je učinila naša Ražljevačka četa sa četnicima Andrije Popovića i Spasoja Čembušića. Na kraju su izabrani novi komandant i komesar odreda — Ratko Perić i Milenko Stojanović.

Dvadeset petog februara krećemo na Vukosavce. Cilj—ponovo na Majeveci okupiti borce majevičkih četa sa zadatkom da se borba protiv okupatora i ustaša nastavi.

U Korenitoj smo ostavili našu ambulantu, sa ranjenim i bolesnim borcima. Na čelu ambulante je Nikola Spasojević — Spasurić, student medicine rodom iz Patkovače kod Bijeljine. Njega su kasnije četnici zaklali, a mnoge naše ranjene i iznemogle borce pobili. U Korenitoj je ostao i izvjestan broj boraca koji nisu

bili fizički spremni za duže pokrete. Njihov zadatak je bio da sa narodnim odborima i partijskim omladinskim grupama djeluju u selima Semberije do našeg povratka.

Nas oko 400 krenulo je na Vukosavce. Na samom ulazu u selo Kerović iz zasjede dočekuje našu kolonu — prethodnicu. Od prvih rafala pada smrtno pogođen komesar Korenitske čete Brano Jošilović, a teško je ranjen komandir Tendo, koji je poslije nekoliko časova umro. Četnike smo napali i rastjerali.

Razmjestili smo se po zaseocima i položajima na Vukosavcima. Naša četa je prema Peljavama i Maleševcima.

Četnici se grupišu u okolnim selima. Ponovo tražimo da ih napadnemo. Odgovor je isti — nećemo bratoubilački rat.

Međutim, u cik zore 28. februara naša patrola, koju je vodio Marko Marković — Šic, sukobila se sa četničkom prethodnicom. Na prve pucnje svi smo iskočili na položaje. Razvija se žestoka borba, naizmjenično se juriša, žrtve padaju i na jednoj i na drugoj strani, imamo mnogo zarobljenih četnika. Oko 14 časova kada je izgledalo da ćemo četnike razbiti, od pravca Maleševci — Puškovac čuje se paklena vatra. To napadaju Bižićevi četnici (Bižić je ranije nekim članovima našeg štaba odreda govorio da se on protiv nas neće boriti). Situacija je teška. Napad sa sviju strana. Obruč oko nas se sve više steže. Na brzinu je održan sastanak štaba odreda, pala je odluka: proboj ka Birču — Šekovići.

U strašnom jurišu glavnina odreda, oko 260 — 280 boraca, od toga preko dvije trećine Semberaca i Posavaca, na čelu sa Mirkom Filipovićem i Ratkom Perićem probila se pod nevjerovatno teškim uslovima za Birač. Mnogi naši drugovi su u ovoj borbi pali junačkom smrću. Jedna manja grupa probila se prema Semberiji, gdje će celo vrijeme do našeg povratka djelovati među narodom i razvijati povjerenje u našu pobjedu, a mržnju prema četnicima i ostalim izdajnicima. Tako je i bilo. Četnici nikada u Semberiji, Posavini i na Majevidi nisu ostvarili svoj uticaj u masama, a mi ćemo im se sa povratkom na Majevidu i Semberiju, u septembru i novembru, za sva nedjela koja su činili prema nedužnom narodu osvetiti.

*
**

1. Sjećanje na mobilizaciju i kapitulaciju bivše jugoslovenske vojske iznio sam opširnije zato što su u bijeljinskom srezu mobilisana dva puka od oko 5.000 — 6.000 ljudi (šest aktivnih i šest dopunskih, čiji je komandant bio Dimitrije Ljotić zloglasni izdajnik naših naroda) od kojih je većina daleko od svog kraja pala u zarobljeništvo, a pojedinci — bjegunci najčešće nisu mogli donijeti oružje sa sobom. Budući da ni jedna jedinica na ovom području nije razoružana, to oružje u ovom kraju nije ostalo, kao u nekim drugim krajevima, što će takođe vidno uticati na tok ustanka.

Kroz svoja sjećanja u ovom dijelu najviše sam prostora dao poručniku Logomercu — oficiru bivše Jugoslovenske vojske — jer smatram da njegov stav to zaslužuje.

2. U sjećanju na pripremu, organizaciju, početak i tok ustanka u Semberiji do 28. februara 1942. godine iznio sam razvoj ustanka onako kako sam ga ja doživio. Od pojedinih borbi izložio sam one u kojima sam lično učestvovao ili njima rukovodio.

Iz opisa događaja može se vidjeti da je Komunistička partija imala glavnu ulogu ne samo do vukosavačkih događaja, nego i kasnije u cijelom toku oružane revolucije naših naroda, te kako je od običnih ljudi, radnika i seljaka, stvarala heroje revolucije.

Imena pojedinih ljudi iz tog vremena ne mogu se sjetiti, pa sam stoga govorio samo o pojedincima — glavnim nosiocima prema mojoj ocjeni.

Pojedine događaje nisam određivao po datumima već po mjesecima, što je bliže istini.